

ВІДЗИВ

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Бикової Марії Дмитрівни «Постіндустріальна трансформація просторової організації господарства Києва», подану на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук із спеціальності 11.00.02 – економічна та соціальна географія

1. Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з планами та напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, державними та галузевими науковими програмами

Проблеми трансформації господарського комплексу України в сучасних умовах набувають все більшого значення і є актуальними для всіх ієрархічних рівнів: державного, регіонального та місцевого. Особливо важливими та показовими є трансформаційні процеси у великих та найкрупніших містах, яскравим представником яких є столиця держави – м. Київ.

На даний час місто Київ має всі передумови для переходу його господарського комплексу на постіндустріальну стадію, що має відобразитися на трансформації господарського комплексу та системи розселення всієї Київської міської агломерації.

Суспільно-географічні дослідження трансформації господарського комплексу Києва, як і більшості найкрупніших міст України досліджені в недостатній мірі, що робить тему дисертації важливою і напрощуд актуальною.

Дисертаційне дослідження безпосередньо пов'язане з основними напрямками наукової роботи Інституту географії НАН України, зокрема темою сектору територіальної організації суспільства: «Передумови та перспективи формування метрополісних регіонів України» (номер державної реєстрації № 0117U000207), а також зі спільним українсько-угорським науковим проектом: «Регіональні процеси та глобалізаційні виклики в Україні та Угорщині після кризи 2008 р.», що здійснювався в рамках Угоди про наукове

співробітництво між Національною академією наук України та Угорською академією наук в період 2016–2018 рр.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Інформаційною базою дослідження є статистичні дані та офіційні документи Державної служби статистики України, European Statistical Office (Eurostat), Головного управління статистики у м. Києві, Інституту «Київгенплан», АТ «Київпроект», Комунальної організації «Інститут генерального плану Києва», матеріали періодичних видань, наукових конференцій, монографічних і картографічних джерел, польових досліджень тощо. Дисертаційне дослідження ґрунтується на використанні сучасної теоретико-методологічної та методичної бази суспільної географії.

Суспільно-географічна методологія дослідження заснована на використанні як загальнонаукових, так і спеціальних методів, зокрема: системного аналізу, класифікації та типізації, порівняльно-географічного, математико-статистичного, історико-географічного, картографічного.

При опрацюванні інформації, її аналізу та візуалізації результатів дослідження активно використовувались геоінформаційні технології (програмний продукт ArcGIS компанії ESRI).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що автором уперше:

- розроблено й апробовано методикау дослідження рівня постіндустріальної трансформованості виробничих територій;
- здійснено типізацію виробничих територій Києва залежно від рівня їх постіндустріальної трансформованості;
- визначено якісні та кількісні зміни в третинному секторі Києва в сучасних умовах;
- обґрунтовано пріоритетні напрями розвитку просторової організації господарства Києва в умовах переходу до постіндустріальної стадії розвитку.

Суттєво розвинуто та удосконалено:

- методологічні основи дослідження постіндустріальних трансформацій господарства великих міст України;
- методичні підходи до виділення виробничих територій міста.

Отримали подальший розвиток методологічні підходи до дослідження стадій урбогенезу та їх проявів у межах великих міст; порівняльний аналіз структурних зрушень у господарстві міст, що перебувають на різних стадіях еволюційного розвитку.

3. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання

Дисертаційне дослідження Бикової М.Д. містить нові важливі теоретичні положення, що посилюють теорію суспільної географії. Збагачено теоретичні та методологічні засади урбаністики. На основі поєднання методології та методики, яка застосовується у містобудування із методами суспільно-географічного дослідження суттєво розвинуто методологію дослідження виробничої структури міста, виділення та типізації окремих виробничих утворень, .

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані для:

- розроблення програм соціально-економічного розвитку Києва та інших міст;
- удосконалення державної та регіональної політики стосовно розробки перспективних планів формування територій об'єднаних територіальних громад;
- розробленні містобудівної документації на місцевому рівні.

Окремі наукові положення та практичні результати дослідження впроваджено в діяльності Державного підприємства «Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «ДІПРОМІСТО» імені Ю.М. Білоконя (довідка № ГІС-2870 від 06.12.2018 р.). Результати дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі на факультеті природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного

університету імені М. П. Драгоманова при викладанні дисциплін «Геоурбаністика», «Теоретичні основи просторової організації суспільства», «Основи територіального планування», «Географія сфери послуг» для студентів освітніх ступенів «магістр» та «бакалавр» (довідка № 07-10/1913 від 10.12.2018 р.).

4. Оцінка змісту, стилю та мови дисертаційної роботи, її завершеності та оформлення

Дисертаційне дослідження відзначається чіткістю і логічністю побудови, що відповідає поставленій меті та завданням роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Робота вирізняється високою мовною культурою, чіткістю формулювань та якістю картографічних творів, підготовлених із використанням ГІС-технологій.

У першому розділі **«Суспільно-географічні засади дослідження постіндустріальної трансформації просторової організації господарства великих міст»** охарактеризовано етапи формування теорії постіндустріального суспільства та наукові підходи до дослідження трансформаційних процесів у великих містах. Проаналізовано та уточнено зміст понять *«просторова організація господарства міста»* і *«постіндустріальна трансформація господарства»*. Визначено чинники, напрями і характер структурної трансформації господарства міста та особливості його просторової організації при переході до постіндустріальної стадії розвитку. Розроблено методичку суспільно-географічного дослідження структурної трансформації господарства міста при переході до постіндустріальної стадії розвитку.

У другому розділі **«Просторова організація господарства Києва: етапи формування та особливості трансформації в умовах становлення постіндустріального суспільства»** визначено місце та роль Києва в господарському комплексі України та серед великих міст Центральної Європи. Проведено ретроспективний аналіз розвитку промисловості столиці, досліджено просторову організацію виробничої та невиробничої сфер господарства і особливості її трансформації на сучасному етапі розвитку.

У третьому розділі «Проблеми та перспективи розвитку просторової організації господарства Києва» охарактеризовано основні проблеми та існуючі підходи до реорганізації просторової організації господарства міста. Обґрунтовано перспективні напрями її удосконалення в умовах постіндустріальної трансформації.

Здійснено аналіз, узагальнення і систематизацію трансформаційних процесів, що відбуваються в межах виробничих територій Києва, та сформовано такі їх напрями:

- реконструкція існуючих промислових підприємств шляхом повного або часткового їх відновлення та збереження функціонального призначення, проте на засадах нового вищого технологічного устрою;
- створення на базі непрацюючих промислових підприємств або окремих їх корпусів нових високотехнологічних виробництв, які не пов'язані з попередньою спеціалізацією та функціонують на засадах п'ятого та шостого технологічних устроїв;
- створення на базі колишніх потужних державних підприємств різноманітних невеликих промислових виробництв, які не мають відношення до попередньої спеціалізації;
- зміна функцій шляхом повного або часткового перепрофілювання ліквідованих промислових підприємств відповідно до кон'юнктури ринку.

Завершують роботу вмотивовані висновки, які витікають із усього ходу наукового пізнання.

5. Дискусійні положення дисертаційного дослідження, зауваження та пропозиції.

В цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи, слід звернути увагу на деякі дискусійні положення і окремі недоліки, серед яких необхідно відмітити:

1. Розглядаючи трьохсекторну модель економіки А.Фішера та К.Кларка й її подальшу трансформацію автор залишає поза увагою той факт, що третинний

сектор багатьма дослідниками зараз розділяється на власне третинний (матеріальні послуги) та четвертинний сектори (галузі нематеріальних послуг) (розділ 1.1). В контексті трансформації господарського комплексу Києва і переходу його до п'ятого та шостого технологічних укладів це набуває особливо великого значення. Адже інакше важко пояснити, чому, випереджаючи міста Центральної Європи (Прага, Варшава, Будапешт, Берлін) за часткою зайнятих у третинному секторі (рис.2.6, с.90) Київ істотно відстає від цих міст за показником ВДВ на одну особу (рис. 2.5, с.89).

2. Розглядаючи напрями трансформації просторової організації території Києва (розділ 3.1) автор залишає поза уваги взаємозв'язок цих процесів із просторовою трансформацією території всієї Київської міської агломерації. На нашу думку, розвиток самого міста Києва та розвиток його приміської зони знаходяться у тісному взаємозв'язку. Постіндустріальна трансформація виробничих територій у центральній та серединних зонах столиці призводить не тільки до їх реновації, ревіталізації та джентрифікації, але й до часткового відновлення виробництва на нових майданчиках приміської зони. Основним чинником такого процесу є зростання вартості землі.

3. Автор достатньо широко та глибоко використовує у дослідженні геоінформаційні технології та методи просторового аналізу. Дисертаційне дослідження ілюстроване значною кількістю картосхем (переважним чином у розділі 2). Натомість у розділі 3 бракує комплексної моделі, яка відображала б погляди і позицію автора щодо основних територіальних напрямів постіндустріальної трансформації господарства Києва у перспективі. Адже така модель могла б бути дуже корисною при підготовці нового Генерального плану міста.

4. На с.57 представлено розроблену автором схему основних процесів трансформації виробничих територій, дається тлумачення основних видів зазначеної трансформації (реновація, ревіталізація, реструктуризація тощо). На нашу думку доцільно було б використати ці терміни й у розділі 3.2, де автор

говорить про перспективи удосконалення просторової організації господарства Києва в умовах постіндустріальної трансформації.

5. Автор занадто деталізує технічні аспекти застосування комп'ютерних технологій, описуючи методику аналізу і обробки вихідних даних, зокрема застосування прикладного пакету Excel (с.75). Натомість доцільно було б застосувати прикладний пакет Statistical Analyst для уніфікації обробки статистичних та картографічних даних.

6. На нашу думку, говорячи про наукову новизну отриманих результатів, автор дещо перебільшує, стверджуючи, що уперше розроблено суспільно-географічні засади дослідження постіндустріальних трансформацій господарства великих міст України. Скоріше слід говорити про суттєвий розвиток і удосконалення.

Тим не менш, усі наведені зауваження не впливають на загальну високу якість дисертаційного дослідження.

6. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Результати дисертаційної роботи достатньо повно викладені в опублікованих Биковою М.Д. наукових працях. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 21 наукову працю, з них 5 статей у фахових наукових виданнях України, 2 статті в наукових періодичних виданнях інших держав, 14 тез доповідей у матеріалах наукових конференцій.

7. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Автореферат ідентичний змісту дослідження та містить основні положення дисертації.

8. Відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання та нормативних актів ДАК України

Дисертація відповідає п. 9, пп. 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), щодо дисертаційних робіт, які подаються

на здобуття наукового ступеня кандидата наук й паспорту спеціальності 11.00.02 – економічна та соціальна географія.

9. Загальний висновок

Дисертаційне дослідження Бикової М.О. «Постіндустріальна трансформація просторової організації господарства Києва» є уособленням результатів багаторічної роботи автора над даною тематикою, є вагомим внеском у теорію та практику суспільної географії. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор **Бикова Марія Дмитрівна**, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія.

Офіційний опонент

заступник директора з наукової роботи,
керівник Центру геоінформаційних систем
Державного підприємства

"Український державний науково-дослідний
інститут проектування міст «ДІПРОМІСТО»
імені Ю.М.Білоконя,
доктор географічних наук, професор

Ю.М.Палеха

Підпис д.г.н., професора Ю.М.Палехи. засвідчую:

Учений секретар, к.г.н.

О.О.Сивак